

--- atribuint de segur el *fracàs* al mal exemple», Narcís Oller, *La Pap.* xiv, ed. 1928, p. 121; i més enllà: «aquest havia oposat reparos a creure's autor d'aquell *fracàs*, ni la cosidora ni la Madrona s'havien deixat veure per la dispesa ---» (1.ª ed., p. 197; ed. 1928, p. 179); «hi va haver un escàndol de crits y soroll, ab lo sobrepuig d'algunes bofetades, qu'allò més que teatre semblava un safreig --- ¿per què no hi té de posar ordre l'Autoritat ---? --- —Doncs per mi no --- —Doncs, dexi'ls fer y no 's quexi si en los teatres hi ha *fracassos* com los de l'altra nit», Em Vilanova (*Escenes Barc.*, p. 113).

En italià *fracassare* i *fracasso* es documenten des de Dante i Boccaccio, i aquell és derivat de *cassare*, format amb el prefix pejoratiu *fra-* (*fraitendere*, *frap-porre*, *frastornare*, *frastagliare*, *fraprendere*, etc.); pel que fa a *cassare*, era corrent en textos medievals florentins i d'altres bandes (Petrocchi; Monaci, *Crestomazia It.*).

En castellà tant el verb com el substantiu apareixen des de molt abans que en català, tot i que evidentment són italianismes: *fracassare* ja el 1588 en una relació referent a l'«Armada Invencible», i Cervantes en el *Quixot* l'usa com a transitiu amb el sentit italià de 'desbaratar una flota de guerra'; d'aquí va passar aviat, en castellà, a usar-se intransitivament com a sinònim de 'naufregar, rompre's una nau contra els esculls', sentit amb el qual ja es documenta c. 1650 i 1700: des d'on passà a generalitzar-se en el sentit de 'frustrar-se o espatllar-se qualsevol empresa o intent', ja el 1625. També el fr. *fracas*, *-asser*, es prengué de l'italià.

DERIV.: *Fracassat*.

FRACCIÓ, pres del ll. tardà *fractio*, *-onis*, 'acció de trencar', derivat del ll. *frangere* 'trencar, rompre'. □ 1.ª doc.: 1803, Belv.

Que tradueix: «*fracción*, *fractio*; arit.: *fracción*, *número quebrado*, *pars numeris*».

DERIV.: *Fraccionar*; *fraccionament*. *Fraccionari*. D'altres derivats de *frangere*. *Fractura* [c. 1500, Cautliac; Belv.], ll. *fractura* id.; *fracturar*. En la nostra toponímia pirinenca sembla haver-se usat *FRACTŪRIS* per anomenar (en ablatiu plural de sentit locatiu, *E. T. C.* I, 63) indrets trencats o fragosos de l'alta muntanya, d'on degué sortir el nom de *Faitús* (amb pèrdua dissimiladòria de la primera -r-), nom d'una vall fragosa afluent de la de Molló, damunt Camprodon; el nom o una seva variant *Faitures* es repeteix en dos paratges més, també escarpats i rocosos, un a la Vall de Ribes o a Cerdanya, l'altre a la vall de Vallcebollera, alta Cerdanya: un d'ells és *Faitures*, de l'altre no apareix la nota. Cf. infra, *faitó*.

Fragil [1472, JnEsteve, *Li. Eleg.*, h-2; *Tirant de Galba*, iv, 348; fi S. xv, *AlcM*], pres del ll. *fragilis* id.; «a bé sia ruda - e del tot inhàbil, / en dir jo esforce - a cosa tan alta, / e si 'n l'obra mia - atrobaran falta, / no és maravel·la - puy's só home *fragil*» en Joan O. Menorca, a. 1502, JMBover, *BiEscrBal.* I, 488.1.8; *DTo.* 1653; *fragilitat* [Llull; doc. de 1490, *CoDoA-*

CA; *Tirant de Galba*; *DTo.* 1653].

En lloc d'això havia viscut un duplicat: com a mot popular, hereditari, el ll. *FRAGILIS* degué donar *fràjol, lleument alterat en *frèjol* per contaminació del seu quasi sinònim *FRÈVOL*: el defineix el *DAG*. «desmenjat, malalt» com a propi de la Plana de Bas; però es pot estendre a «magre, prim» de carn i àdhuc de roba (*AlcM*): el primer testimoni és el de Ruyra (*Idilli d'en Temme*, 1919, *Pinya de Rosa* II, 154): «Agafava la seva canya i... cap a mar s'és dit! Passava hores i més hores al trencall de l'aigua --- Aquesta vida a sol i serena durant mesos i mesos, *frèjol de robes*, nu de peus i amb el cap descobert com ell solia anar, va fortificar-lo i àdhuc engallardir-lo»; i l'olotí PVayreda, segons *AlcM*, escriu el 1927: «l'anguila de per vall, *frèjola* de carn y traspintada de color»; que *frèjol* sigui degut a *fajol*, l'especialíssim cereal olotí (*AlcM*), que no s'ha usat mai com a adjectiu, és una idea tan estirada pels cabells, que solament s'explica si la va suggerir a *AlcM* PVayreda, en qui, com a naturalista, seria disculpable. Ja Ruyra (*O. C.*, 379b) fa notar la connexió amb *frèvol*.

Fragment, pres del llatí *frāgmentum* id. [Lacav.: «trosset de cosa rompuda, *fragmentum*»]; *fragmenta* pl. n. [ja en les Ordin. Palatines, 1344]; *fragmentar* [*DFa.*], *fragmentació* [id.]; *fragmentador* [«granades fragmentadores»]; *fragmentari*.

FRANGÈRE restà com a mot de caràcter hereditari, durant bona part del període medieval, en la forma *frānyer* 'rompre' [oc. ant. *frānher*, cast. ant. *frāñir*] [c. 1080]; «si --- de la valença de vostra onor ren vos en passava o vos en *frania* <'mancava'> enfre quaranta dies que vos me-n comonreds --- que vos o rederga per fed sen vostr' engan» en un doc. que sembla ser de Montcada, datable de 1072-1099 (veg. el facsímil en *BABL* VII, 104); «el pausà queeles de la pau que li havien *franta*», *VidesR*, f° 266r1, traduint «violata pace quaerimoniam moves» (238.27); «la cèchia de l'ayga dels molins qui corre a Barcelona, manams no ésser tocheda per tots temps; e cel qui la *frannerà*, compona al Príncep cent uncès», *Usatges* (*NCL.*, p. 92).

L'occità *frānher* també es va antiquar a la fi de l'Edat Mitjana, però sembla haver-ne quedat algun rastre en els Pirineus gascons: *aràgne* «séparer le petit lait du caillé durci» a la vall de Banheres de Bigorra, evolució fonètica local de *harānher*; i amb lleu canvi fonètic *lāgne* a Arrens i vall d'Azun (entre Bigorra i la vall d'Ossau), «rompre le lait qui se transforme en fromage», amb el substantiu derivat *landèra* «bâton pour tourner le lait du fromage» a totes dues valls (<FRANGITORIA, amb la primera r dissimilada en -l-, consonant que des d'aquest substantiu es comunicà al verb *lāgne*) (Rohlf's, *Le Gc.*, §§ 461 i 419, pp. 147 i 110).

El participi, com veiem per les *VidesR*, fou amb n analògica *frant*, *franta* (en lloc de *FRACTUM*), d'on el collectiu *frantum* 'munt de terrissa trencada', 'munt de runa de terrissa': «quatre somades de *frentum*, ço és: cànters, olles, terrassos e altres fraschas de terra tren-